

Lai gūtu panākumus cilvēkiem nepieciešamas praktiskās iemaņas, kritiskās domāšanas un digitālās prasmes

Tā kā digitālo tehnoloģiju ietekmē sabiedrība kļūst arvien sarežģītāka, cilvēkiem ir jāattīsta praktiskas iemaņas, lai lietotu ierīces, programmatūru un digitālās sistēmas. Vienlaikus nepieciešamas arī kritiskās domāšanas un radošās prasmes, lai orientētos mediju un informācijas vidē un izmantotu pieejamo informāciju atbildīgi.

Eksperti ir vienprātīgi, ka digitālās prasmes kļūs arvien svarīgākas gandrīz visās profesijās, jo mākslīgais intelekts būtiski ietekmēs darba tirgu. Tiek uzsvērts, ka "varētu pieaugt pieprasījums pēc digitālajām prasmēm, jo, ieviešot ģeneratīvo mākslīgo intelektu, līdz 2030. gadam pasaulē būs nepieciešami 161 000 MI speciālistu." [Bell et al.](#) (2023)

Līdzīgi arī [OECD 2023. gada prasmju pārskatā](#) norādīts: "Divas jomas, kurās ieguldījumi prasmēs un prasmju politikā var palīdzēt sabiedrībai labāk sagatavoties nākotnes nelabvēlīgajiem notikumiem, nevis vienkārši reaģēt uz tiem, ir – vides ilgtspējas veicināšana un uz cilvēku orientētu digitālo tehnoloģiju attīstīšana, kas efektīvi atbalsta saziņu un informācijas apmaiņu... Prognozes liecina, ka no 2019. līdz 2030. gadam visstraujāk pieaugs pieprasījums pēc prasmēm, kas saistītas ar

datorlietojumiem, radošu domāšanu, datu un informācijas analīzi, kā arī komunikāciju ar personām ārpus savas organizācijas."

Šīs prasmes ir būtiskas ne tikai darba vidē – tās nepieciešamas arī ikdienas dzīvē. Tāpēc ir svarīgi attīstīt gan praktiskās, gan kritiskās prasmes, kas cilvēkiem palīdzēs gūt panākumus.

Šajā sadaļā pievērsīsimies neatliekamajai vajadzībai mazināt prasmju plaisu, kā arī ieguvumus, ko drošības un labklājības jomā sniedz prasme kritiski izvērtēt mediju saturu un informāciju.

Iespējas

- Digitālo prasmju un kompetenču attīstība, lai veiksmīgi darbotos digitālajā ekonomikā
- Medijpratības stiprināšana, kas veicina informētas, radošas un noturīgas kopienas
- Tiešsaistes drošības uzlabošana

Izaicinājumi

- Globāls kvalificētu speciālistu trūkums
- Krāpniecība rada papildu riskus cilvēkiem ar nepietiekamām prasmēm.

Globāli pieaug pieprasījums pēc digitālajām prasmēm un kompetencēm, bet trūkst kvalificētu speciālistu

Pieprasījums pēc digitālajām prasmēm pieaug dažādās profesijās un darbavietās – ne tikai tehnoloģiju nozarē. Pasaules Ekonomikas foruma (WEF) [2023. gada ziņojumā Darbavietu nākotne](#) prognozēts, ka “nākamo piecu gadu laikā varētu tikt zaudēti 83 miljoni darbavietu, savukārt radīti – 69 miljoni jaunu amatu. Tas nozīmē būtiskas strukturālas izmaiņas darba tirgū, kas kopumā skars aptuveni 152 miljonus darbavietu jeb 23% no 673 miljoniem darbinieku, kas iekļauti pētījumā. Rezultātā tiek paredzēts kopējais darba vietu samazinājums par 14 miljoniem jeb 2%.

“Pasaules Ekonomikas forums [WEF](#) norāda, ka, ņemot vērā esošo talantu trūkumu ([talent shortage](#)), ir būtiski pilnveidot cilvēku prasmes un zināšanas, jo “īpaši trūkst digitālo prasmju un citu jaunajai ekonomikai svarīgo prasmju, kamēr tehnoloģiju attīstība būtiski ietekmē darba tirgu”.

Tas nozīmē nepieciešamību attīstīt prasmes gan tiem, kuriem pastāv risks atpalikt digitālajā ekonomikā, gan arī pilnveidot esošā darbaspēka kompetences un sagatavot jauniešus nākotnes darba tirgum. *Economist Intelligence Unit* norāda, ka “darbinieku digitālā pratība ir kritiski svarīga, un tās pilnveide nenotiks tikai izglītības sistēmas ietvaros. Arī uzņēmumiem būs jānodrošina darbiniekiem atbilstoša apmācība, ņemot vērā gan pašreizējās, gan nākotnes vajadzības.”

Amerikas Bibliotēku asociācija ([American Library Association](#)) prognozē, ka mākslīgajam intelektam (sk. 1. tendenci) būs būtiska ietekme uz bibliotēkām: “Ja MI kļūs par nopietnu draudu darbavietām, bibliotēku loma darbaspēka attīstībā var kļūt ne vien svarīgāka, bet arī sarežģītāka. Jaunais izaicinājums būs ne tikai sagatavot cilvēkus ienākšanai darba tirgū (kas kļūs arvien ierobežotāks un konkurētspējīgāks), bet arī risināt problēmas vidējā līmeņa vadībā, kas radušās samazinoties sākuma līmeņa amata vietām un daļai šo darbinieku pārejot uz augstākiem amatiem.

Šie apstākļi varētu prasīt jaunu pieeju darbaspēka attīstībai, akcentējot augstāka līmeņa kritisko, radošo un inovatīvo domāšanu, kā arī emocionālo inteliģenci. Nozīme pieaugs arī tādām prasmēm kā domāšana, klausīšanās, attiecību veidošana, sadarbība un spēja nepārtraukti mācīties.

Kritiskā domāšana un digitālās prasmes ir neatņemamas kompetences informācijas un zināšanu speciālistiem, jo īpaši tiem, kas palīdz citiem orientēties informācijas vidē un izmantot pieejamos resursus.

Medijpratība un informācijpratība sniedz būtiskas priekšrocības gan indivīdiem, gan kopienām

Spēja kritiski izvērtēt dažādu saturu dažādos medijos ir kļuvusi par vienu no svarīgākajām prasmēm. Situācijā, kad vietējās ziņas izzūd, mazinās uzticēšanās valdībai (sk. 3. tendenci), un strauji izplatās dziļviltījumi (sk. 2. tendenci), ir īpaši svarīgi attīstīt prasmes, kas palīdz orientēties sarežģītajā globālajā mediju un informācijas vidē. Šādu prasmju attīstīšana ļauj veidot informētas, radošas un noturīgas kopienas.

Medijpratība un informācijpratība

ietver zināšanu, attieksmju un prasmju kopumu, kas nepieciešams, lai prastu noteikt, kad un kāda informācija ir vajadzīga, kur un kā to atrast, kā kritiski izvērtēt un strukturēt iegūto informāciju, kā arī to izmantot atbildīgi un ētiski. Šie jēdzieni attiecas ne tikai uz komunikācijas un informācijas tehnoloģiju lietojumu – tie aptver arī mācīšanās, kritiskās domāšanas un interpretācijas prasmes gan izglītības un profesionālajā vidē, gan ikdienas dzīvē.

Medijpratība un informācijpratība attiecas uz visiem informācijas avotiem – mutvārdu, iespīestajiem un digitālajiem.

[IFLA](#)

Valdības un institūcijas arvien vairāk apzinās nepieciešamību pēc daudzpusīgām pieejām, lai efektīvi risinātu dezinformācijas problēmu (sk. 1. tendenci). Šīs pieejas ietver ne tikai medijpratības un informācijpratības

stiprināšanu, bet arī digitālo prasmju un spēju attīstīšanu.

[OECD](#) uzsver, ka “noturīga informācijas ekosistēma ietver pilsoniskās sabiedrības un tradicionālo ziņu mediju lomu dezinformācijas atspēkošanā un novēršanā, labāku, uz cilvēkiem vērstu valdības komunikāciju,” kā arī ilgtermiņa ieguldījumus medijpratības un informācijpratības veicināšanā.

[Eksperti](#), kas pēta dziļviltījumu izplatības tendences, uzsver, ka “[nav vienkārša risinājuma](#) šo tehnoloģiski sarežģīto manipulāciju atmākošanai. Tā vietā, lai būtu pasīvi mediju patērētāji, mums jāpieņem aktīva un kritiska nostāja. Vienīgais veids, kā cīnīties pret kaitīgajām mākslīgā intelekta izpausmēm, ir cilvēka izpratnes attīstība.”

[Pew Research](#) veica digitālās sabiedrības ekspertu aptauju, lai prognozētu digitālās dzīves attīstības tendences mākslīgā intelekta straujās attīstības kontekstā. Aptaujas rezultāti liecina, ka eksperti cer uz digitālās pratības uzlabošanu, kas palīdzētu atdzīvināt un nostiprināt ziņu avotus, piesaistot sabiedrības uzmanību un interesi. Turklāt tiek izteiktas cerības, ka tiks izstrādāti jauni digitālie rīki un tehnoloģiskās sistēmas, kuru darbībā būtiska būs arī cilvēku līdzdalība, lai nodrošinātu faktuālās informācijas precīzu pārbaudi, vieglu pieejamību, savlaicīgu atjaunināšanu un arhivēšanu.

Šie secinājumi uzsver nepieciešamību pēc sabiedrības, kas ir izglītota medijpratībā un informācijpratībā, kā arī pēc profesionāli sagatavota darbspēka, kas spēj nodrošināt atvērtu, ērtu un kvalitatīvu piekļuvi uzticamai informācijai un saturam.

Informācija un digitālās prasmes stiprina drošību

Tā kā arvien vairāk dati tiek koplietoti dažādos veidos, drošība kļūst par aktuālu sabiedrības problēmu. Krāpniecība kļūst arvien sarežģītāka, mērķtiecīgāka un tiek īstenota plašākā mērogā. Starptautiskajā samitā [Global Anti Scam Summit](#) tika uzsvērts krāpniecības gadījumu skaita pieaugums, īpaši izceļot banku krāpšanu, kas būtiski skar tieši privātpersonas. Tika norādīts arī uz krāpniecības globālo raksturu un to, ka visbiežāk par upuriem kļūst sociāli un ekonomiski mazāk aizsargātas sabiedrības grupas. Papildus tam problēmu pastiprina fakts, ka par daudziem krāpšanas gadījumiem netiek ziņots – cilvēki nereti kaunas, ka ir kļuvuši par krāpšanas upuriem.

Nemot vērā mākslīgā intelekta attīstību, ir kritiski svarīgi, lai gan indivīdi, gan organizācijas attīstītu savas digitālās prasmes un informācijpratību, lai spētu identificēt drošības apdraudējumus un krāpšanu.

Turklāt tiek ziņots par apdraudējumiem un kaitējumu tiešsaistē – dažos gadījumos to norāda pat [vairākums interneta lietotāju noteiktās vecuma grupās un valstīs](#).

Līdztekus aicinājumiem uzlabot tehniskos un normatīvos risinājumus kaitējuma mazināšanai, būtiska nozīme ir arī digitālās, medijpratības un informācijpratības prasmju attīstīšanai. Tās var sniegt lielāku aizsardzību un iespēju līdzdalību tiešsaistē tieši tiem, kuri ir visvairāk pakļauti riskiem, nodrošinot viņiem tiesības uz drošu un iekļaujošu digitālo vidi.

Pārdomām

Austrālijas Medijpratības alianse [Australian Media Literacy Alliance](#) norāda, ka “muzeji, arhīvi, bibliotēkas, sabiedriskie raidorganizatori, skolas un augstskolas jau šobrīd ieņem nozīmīgu lomu medijpratības veicināšanā.” [UNESCO](#) uzsver, ka “informācijpratība un mūžizglītība tiek dēvētas par informācijas sabiedrības bākām, kas izgaismo ceļu uz attīstību, labklājību un brīvību”.

Jautājumi

- Kāda ir bibliotēku loma, identificējot un reaģējot uz jaunu prasmju nepieciešamību kopienās?
- Kādu profesionālās attīstības atbalstu bibliotēkām būtu jānodrošina saviem darbiniekiem?
- Cik lielā mērā medijpratība un informācijpratība var palīdzēt mazināt tiešsaistes kaitējumu un apdraudējumus?